

знайти, інтегрувати та пояснити нові мистецькі поняття, тощо [1; 2; 3].

Висновки. Як підсумок зазначимо, що кожен вид художньо-творчої роботи має сприяти вихованню в молодших школярів інтересу до мистецтва, мотивації, збагаченню мистецьких знань та вражень, розширенню асоціативних уявлень, забезпечити сенсорний, емоційний, інтелектуальний, а отже творчий розвиток учнів, спрямовувати на розвиток їх креативності. Інтегровані уроки мистецтва стимулюють творчість вчителя, а розвивають творчі здібності учнів, створюють сприятливі умови для творчого діалогу та співпраці, розвитку креативності.

Література

1. Барановська І.Г. Забезпечення наступності творчого розвитку дитини на етапі «школа – дошкільний заклад // *Науковий журнал «Молодий вчений»*. Спецвипуск № 5.2 (69.2). 2019. 189 с., С. 91 – 95
2. Барановська І.Г. Поліхудожня освіта майбутніх вчителів мистецьких дисциплін: проблеми і перспективи / Барановська І.Г., Мозгальова Н.Г.// *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М. П. Драгоманова. Серія 14 : Теорія і методика мистецької освіти* : зб. наук. праць. Київ : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2019. Вип. 26. С. 9-15
3. Барановська І.Г. Виховний потенціал мистецьких дисциплін. *Теорія і практика матеріально-художньої культури*: зб. мат. X наук. Конференції (Харків, 2 грудня 2008 р URL <https://scholar.google.com.ua/citations?user=>
4. Масол Л. М. Методика навчання мистецтва у початковій школі: Посібник для вчителів / Л. М. Масол, О. В. Гайдамака, Е. В. Белкіна, О. В. Калініченко, І. В. Руденко. Харків: Веста: Видавництво «Ранок», 2006. 256с.
5. Мішеченко. В.Музика в школі як навчальний предмет і урок мистецтва Педагогічні науки Вип 30 2016. с. 144-148.

**Т. Маринчук,
старший викладач
кафедри мистецьких дисциплін дошкільної та початкової освіти
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського**

СЕМАНТИЧНИЙ АНАЛІЗ ЗАСОБІВ МУЗИЧНОЇ ВИРАЗНОСТІ ЯК ЧИННИК РОЗВИТКУ КРЕАТИВНОСТІ СТУДЕНТІВ

Постановка проблеми дослідження та її актуальність. У час стрімкого розвитку інформаційних технологій, вільного доступу до будь-якої інформації з особливою гостротою постає проблема розвитку критичного мислення особистості, яка повинна володіти навичками критичного аналізу оточуючої дійсності. Тому використання усіх видів навчального аналізу на сьогодні є особливо важливим. Аналіз творів мистецтва, здійснений з метою усвідомлення

його змісту, слугує ще й активним чинником розвитку творчих можливостей особистості. Здатність до творчості допомагає адекватно реагувати на усі виклики дійсності, приймати нестандартні рішення, ефективно розв'язувати поставлені перед нею завдання у різних галузях професійної діяльності.

Безперечно, що педагогічна справа має творчий характер, адже до сучасного педагога висувається дуже багато вимог. У своїй діяльності він повинен вирішувати часто нестандартні завдання, аналізувати педагогічні ситуації, прогнозувати результати своїх дидактичних впливів, контролювати хід навчально-виховного процесу.

У формуванні критично мислячої і творчої особистості початкова школа відіграє важливу роль, адже креативні основи особистості, бажання до опанування світом і знаннями в усій їх повноті закладається саме на рівні молодших школярів. Саме тому на початковому етапі навчання велика роль приділяється мистецтву у різноманітності його проявів. Танець, образотворче мистецтво, музика, впливаючи на емоційний стан дитини, допомагають формувати її естетичний світ. Для того, щоб допомогти учневі емоційно сприймати музику та розуміти її зміст, сам вчитель повинен володіти хоча б елементарними навичками її семантичного аналізу.

Аналіз останніх досліджень. Музичне сприймання – першооснова як усвідомлення змісту музики, так і семантичного аналізу музичного твору. Проблема музичного сприйняття знайшла своє різнобічне втілення у музичній педагогіці, що свідчить про вадливість цього процесу у формуванні естетично культури школярів. У дослідженнях Л. Виготського [1], О.Леонт'єва [2], В. Медушевського [5], С. Раппопорта [8], Б. Теплова [10] та багатьох інших науковців справедливо відзначається, що музичне сприйняття органічно належить до галузі художньо-естетичної свідомості й досвіду людства. Воно пов'язане з такими їх елементами, як естетичний ідеал і художній образ, естетичний смак і художній стиль, естетичне почуття і художнє мислення. Сприймання, - опосередковане через духовне життя, естетичне відношення до світу, художню розвиненість особистості, - стає пульсаром її художнього, естетичного, духовного розвитку. Чим більше музики сприймає особистість, тим ширше її естетичний світ і тим більше розвивається її здатність до творчого мислення.

Мета статті. Креативність мислення, здатність до художньо-творчої діяльності повинна характеризувати й вчителя початкових класів, покликаною зацікавити своїх вихованців мистецькою діяльністю. Тому інноваційні процеси прилучення студентів до цінностей музичної культури набувають особливої значущості у світлі розвитку художньо-творчих можливостей майбутнього

вчителя. У широкому ряді факторів, що істотно впливають на їхню динаміку, завжди значимим є рівень музично-естетичного розвитку слухача, його внутрішньої готовності до спілкування з музикою. *Метою* статті є виявлення впливу семантичного аналізу музики на розвиток творчої уяви та художньо-творчих можливостей майбутніх вчителів початкових класів.

Виклад основного матеріалу. Незважаючи на багаторівневість і багатоплановість впливу музики на людей, художньо-повноцінне спілкування з нею (як її створення, так і її сприйняття) завжди припускає високу духовну активність особистості. Так, на думку С. Раппопорта, найважливішим завданням мистецтва, є концентрація, систематизація й об'єктивація соціально-історичного досвіду відносин, відбиття й осмислення дійсності [8]. У цьому специфіка художнього мислення. Воно не може бути понятійним, абстрактно-логічним, тому що його елементами є не поняття, а емоції. Однак це не «зліпки» простих життєвих переживань, а особливі, художні емоції. Відмінна риса їх у тому, що вони завжди носять позитивний характер завдяки своїй здатності збуджувати творчу активність людей, що сприймають мистецтво. Мистецтво, на думку вченого, має здатність «складного перетворення» почуттів, коли найсумніші і негативні переживання, переплавляючись у творі мистецтва, приносять особливу естетичну насолоду. Художня емоція не тільки привласнюється, але й переробляється у психіці людей. Емоції мистецтва, за влучним виразом Л. С. Виготського, «розумні емоції», а художня насолода «не є чиста рецепція», вона вимагає «найвищої діяльності психіки». У цьому, на наш погляд, полягає їх величезний виховний потенціал.

Художні емоції, відповідно до концепції С. Раппопорта, формуються в інтелекті автора. Однак для того, щоб викликати переживання в іншій людині, необхідна об'єктивація ідеальних продуктів у матеріальних утвореннях, семіотичних системах; проте знаки лише інформують, а «заражати - вище їхніх сил» [8]. Чудо мистецтва – в його асоціативному характері, а психіка людини володіє величезними асоціативними можливостями. Тому пусковою ланкою асоціацій є сприйняття, а напрямними центрами формування міцних асоціацій служать об'єктивні значення й «особистісні змісти» (О.Леонт'єв [2]) явищ, що опановуються психікою.

Музика, що звучить, неминуче піддається особистісній слухачькій інтерпретації, при якій естетичний досвід суб'єкта утягується в процеси розкриття суб'єктивної образності цієї музики. Слухач сприймає музику, інтерпретуючи її. Він «пристосовує» до свого духовного світу її художній зміст і разом з тим внутрішньо сам перебудовується відповідно до логіки розвитку музичних образів. Він, як підкреслював С. Раппопорт, особистісно конкретизує

життєвий зміст музики, актуалізує її вплив, причому «здійснює таку конкретизацію й актуалізацію у своїй свідомості, в індивідуальній формі й у пристосованому до своїх індивідуальних особливостей вигляді» [8, с.45]. Музичні образи, що мають багату інтонаційну й ритмічну структуру, найбільш привабливі, але при цьому складні для сприйняття, вимагають додаткової підготовки слухача.

Музичний образ є образом художнім, складність якого полягає найчастіше у відсутності адекватного вербального тлумачення. Художній образ являє собою специфічний властивий тільки мистецтву спосіб відбиття дійсності у конкретно почуттєвій формі, що безпосередньо сприймається слухачем. Він реалізується у сполученні глибокої думки з яскравістю зображення й відношенням, почуттями художника до того, що зображується. Сутність художнього образу збігається із сутністю мистецтва – відображення дійсності. Природа художнього образу – світоглядна, гносеологічна та почуттєва. На підставі вище зазначеного, можна дати наступне визначення: художній образ – це духовний результат художнього освоєння та пізнання дійсності, яка є відправним пунктом у його створенні.

Враховуючи підходи до визначення образу і художньої образності у працях представників богословського знання, класичної філософії і новітніх культурфілософських досліджень, можна дати й таку інтерпретацію поняття: художній образ – це суб'єктивна форма творчої реакції на об'єктивну дійсність, спричинена особливостями творчого методу митця, його емоційного та інтелектуального світу, психотипу тощо. Як категорія художньої культури, образ втілює спосіб розуміння дійсності митцем.

Художній образ являє собою не що інше, як особливий засіб для кодування узагальнених переживань. Саме тому, що при реалізації задуму художником копіюється не реальний предмет, а фантастичний образ, що має символічний характер. Матеріальна копія цього образу теж виявляється не копією дійсності, а символом людських переживань. Отже, він є спеціальним знаком (символом), зміст (значення) якого становить те або інше узагальнене переживання.

Для усвідомлення змісту художнього образу майбутні вчителі початкових класів повинні не лише опанувати навичками семантичного аналізу, але й передати їх у доступному вигляді своїм вихованцям. Основна ідея семантичного аналізу полягає у тому, що, опанувавши прийомами систематизації почуттєвого досвіду в розумінні знаково-символічних засобів, реципієнт (чи то студент, чи учень початкових класів) на основі опанування мови мистецтва розпізнає зміст і значення художнього образу. У процесі

семантичного аналізу важливо, щоб елементи художньої мови відкладалися у свідомості слухача не порожніми, а значущими одиницями.

Мова мистецтва є складним системним утворенням і має багаторівневу структуру. Всі його рівні в художньому творі діють одночасно, їхні елементи, різні по довжині й структурному значенню, постійно взаємодіють, розфарбовуючи реальне звучання унікальним комплексом змістовних характеристик. Саме ці комплекси в сполученні з особистим досвідом є основою для розпізнавання змісту й значення художнього образу реципієнтом.

Традиційно під мовою культурологія розуміє систему знакової організації мовлення, а під художньою мовою – сукупність правил і знакових систем, за допомогою яких твориться й передається інформація у мистецтві. Художній текст, на відміну від будь-якого іншого тексту культури, вимагає наявності художньо-образної естетичної форми, в якій людина відтворює дійсність. О.Потебня визначає художній текст як «велике слово» - цілісне і єдине. Текст втілюється у мові, тобто мова передуює тексту, а сам текст вже втілює певні зміст і концепцію. Таким чином, вибудовуємо такий логічний ряд за ступенем зростання художніх одиниць: знак - мова – текст – образ. Кожну з цих одиниць слід вивчати на відповідному рівні – морфологічному, синтаксичному, семантичному, концептуальному.

Художня мова, на відміну від мови звичайної, яка виникає з мотивів соціокультурних і комунікативних (необхідності орієнтуватися у культурному просторі і часі), спричинена особливими потребами людини, що полягають в індивідуальній експресії (афект, емоція, чуттєве уявлення, знання); потребі в естетичних переживаннях; потребі в імітаційно-ігрових діях [12, с.31].

Засоби створення художнього тексту є засобами художньої мови. Остання складається з художніх знаків. Розгорнуту і переконливу характеристику художніх знаків складає С.Шип. Згідно його концепції, художній образ та зміст художнього знаку утворюють поняття, судження, модальності і цінності, що «притягуються» чуттєвими образами та об'єднуються в них [12, с.95]. За допомогою художніх знаків здійснюється процес комунікації всередині художнього тексту.

Враховуючи усе вище зазначене та спираючись на твердження філософів, культурологів, мистецтвознавців, визначаємо, що художня мова – це система організації художніх знаків-символів, яка виникає у зв'язку з особливими потребами особистості і суспільства, втілюється засобами виразності конкретного виду мистецтва, оформлена у синтаксичні структури та спрямована на створення художнього образу. Художня мова як тип знакової системи характеризується конотативністю (неявністю, неконкретністю,

недоокресленістю, непонятійністю) художнього значення і контекстуальною зумовленістю (історичною, суспільною, стилістичною). Функція художньої мови – забезпечення художньої комунікації: фіксації-збереження-відтворення-трансляції емоційно-образної інформації.

Ми усвідомлюємо, що у процесі підготовки майбутнього вчителя початкових класів, вивчити всі елементи мови неможливо. Ще менш ймовірно вивчити всі комплекси можливих сполучень, що виникають на перетинанні значень елементів різних рівнів. У зв'язку з цим необхідно з кожного рівня художньої мови вибрати кілька найбільш доступних елементів, які повинні засвоїти майбутні педагоги і передати дітям молодшого шкільного віку. Ці елементи утворюють своєрідний художній *алфавіт значень*.

Звертаємо увагу на те, що більшість нині діючих методик з дисциплін естетичного циклу пропонують подібний «*алфавіт*» більш-менш стандартного вигляду, у відриві від його семантичної основи, що суперечить самій суті мовної системи.

Семантичний підхід в опануванні засобів виразності художнього образу розкривається в ряді вимог, першою з яких називаємо розгляд художньої мови як семіотичної системи, тобто системи знаків, що відбивають ті або інші змісти й значення.

Семантичний аналіз являє собою «образно-значеннєвий аналіз, виконаний семіотичними засобами, що полягає в поясненні звуку або знаку, що несе певний зміст» [13, с. 5]. Подібний аналіз дозволяє продемонструвати у кожному окремому випадку конкретний спосіб відбиття у музиці реальної дійсності. По своїй суті він завжди спрямований на смисл, на зміст. Семантичному аналізу засобів художньої виразності присвячені дослідження І. Манакової, Н. Салміної [4], Т. Тютюнникової [11] та ін. Основою семантичного аналізу є теоретичні положення про знаково-символічні засоби А.Лосєва, В.Андрєєвої, В.Куклева, А. Овчиннікової та ін.

Семантичний аналіз вимагає включення студентів у діяльність, що представляє собою розгорнуту систему конкретних дій, операцій, використання різного роду засобів, серед яких центральне місце займають знаково-символічні. У результаті подібних дій відбувається освоєння художніх засобів у сполученні з їхніми виразними можливостями, закріплюються певні значення за елементами мови.

І в процесі підготовки фахівця, і у передаванні його умінь молодшим школярам важливо, щоб ці значення студенти та діти не одержували як готову інформацію зі слів педагога, а відкривали самі за допомогою дослідження. Наприклад, у подібних висловленнях: «Відчуваю загальний характер, настрої

твору мистецтва. Намагаюся визначити, звідки воно береться, що саме в художньому творі породжує цей настрій».

У процесі семантичного аналізу дуже важливо уникнути твердого закріплення конкретних значень за окремими елементами художньої мови. Необхідно формувати у свідомості вихованців *семантичне поле* потенційно можливих значень, постійно прагнучи втримуватися на грані створення стереотипу й одночасно розмиваючи його межі [6, с.5].

Дослідження Н. Салміної [9] довели, що використання знаково-символічних засобів як особливої мови, включення студентів і дітей у знаково-символічну діяльність виступають ефективним знаряддям у процесі розвитку їх творчої уяви. Дослідниця пропонує використовувати систему спеціальних знаків, які в міру їх засвоєння стають засобом усвідомлення змісту й значення художнього образу.

Головна умова семантичного аналізу пов'язана зі здатністю слухача виділяти знак або символ у творі мистецтва й розпізнавати його зміст і значення в певному контексті. Такого роду аналітична діяльність передбачає кодування й декодування засобів художньої виразності за допомогою знаково-символічних засобів. Кодування (декодування) - вид діяльності зі знаково-символічними засобами, що полягає в перекладі реальності (або тексту, що описує реальність) на знаково-символічну мову й у наступному декодуванні інформації. Діяльність декодування - це діяльність по розпізнаванню того, що коштує за конкретними знаками [9, с. 84-87].

Виходячи із цього семантичний аналіз припускає наявність двох щаблів: а) усвідомлення засобів художньої виразності як носіїв емоційно-образного змісту й значення художнього образу; б) реалізацію вміння переводити емоційно-образний зміст твору в знаково-символічній формі.

Оволодіння комплексом знаково-символічних засобів дозволяє створювати «звукові партитури» творів, які прослуховуються й аналізуються. Обов'язковою умовою в створенні «звукових партитур» є оволодіння символікою й формування вміння «читати знаки», тобто розшифровувати їхній зміст і пояснювати те значеннєве навантаження, яке вони несуть у конкретній ситуації.

Таким чином, семантичний аналіз дозволяє усвідомити художній твір як «знак» особливої ролі, в якому митець виразив своє емоційне відношення до об'єкта, який він відображає. У ході аналізу слухач виявляє емоційно-образний потенціал засобів художньої виразності. Осягаючи зміст і значення знаків і символів, особистість підходить до усвідомлення їх багатозначності, мінливості, навчається сама створювати знаки й символи.

Висновки. Підсумовуючи міркування над розвитком художньо-творчих можливостей майбутніх вчителів початкових класів, приходимо до висновку про те, що опанування засобами виразності художнього образу за допомогою семантичного аналізу знаходить свою спрямованість лише у тому випадку, коли переважний розвиток одержує емоційний компонент у розвитку творчого потенціалу студентів. Таким чином, необхідними стають певні педагогічні умови, поміж яких особливої значущості набувають забезпечення активного творчого сприйняття музичного твору («подія-переживання»); фіксація сили й глибини емоційного переживання-потраясіння; виявлення особистісного відношення студентів до твору, який вони прослухали; створення комфортних умов для вербалізації студентами свого сприйняття-відношення.

Література

1. Выготский Л.С. Психология искусства / Л.С. Выготский. - СПб.: Азбука, 2000.- 416 с.
2. Леонтьев А.Н. Избранные психологические произведения: В 2 тт. . / А.Н.Леонтьев. - М.: Педагогика, 1983. - Т. 2. - 318 с.
3. Лосев А.Ф. Музыка как предмет логики //А.Ф.Лосев. Из ранних произведений / Сост. И.И. Маханькова. - М.: Правда, 1990. - С. 195-390.
4. Манакова И. П. Дети. Мир звуков. Музыка /И.П.Манакова, Н.Г. Салмина. - Свердловск, 1991. – 112 с.
5. Медушевский В. В. О закономерностях и средствах художественного воздействия музыки / В.В. Медушевский. - М., 1976. – 343 с.
6. Подуровский В. М., Психологическая коррекция музыкально-педагогической деятельности / В.М. Подуровский, Н.В. Сулова. - М., 2001. – 189 с.
7. Потебня А. Слово и миф / А.Потебня. - М., 1989. – 219 с.
8. Раппопорт С. О вариантной множественности исполнительства / С.Раппопорт //Музыкальное исполнительство. - Выпуск 7. - М.,1972. – С.39-67
9. Салмина Н. Г. Знак и символ в обучении / Н.Г.Салмина. - М., 1988. – 89 с.
10. Теплов Б.М.Психология музыкальных способностей / Б.М.Теплов. - М.-Л.1947. – 430 с.
11. Тютюнникова Т. Э. Уроки музыки: Система обучения К. Орфа/ Т.Э. Тютюнникова. - М., 2001.- 191 с.
12. Шип С. Музыкальная речь и язык музыки/ С.Шип. - Одесса, 2001. – 295 с.

О. Мельник,
здобувач ступеня вищої освіти «магістр»
Вінницького державного педагогічного університету
імені Михайла Коцюбинського,
наук. керівник – доцент М. Вацьо

ШЛЯХИ ВИКОРИСТАННЯ МИСТЕЦТВА В ОСВІТНІЙ РОБОТІ СТАРШОГО ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ